

40. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание 1927–1939: Документы и материалы: В 5-ти т.– М.: Росспэн, 2001. – Т. 3: 1931–1933. – 1051 с.
41. Хомич П.А. Коммунистическая партия Украины в борьбе за коллективизацию сельского хозяйства 1927–1934 гг. // На материалах Винницкого, Каменец-Подольского, Проскурковского, Тульчинского округов: Автореф. дисс. канд. ист. наук: 07.00.01 / Петр Андреевич Хомич. – К., 1965. – 24 с.
42. Шмигара Т.М. З історії колективізації на Поділлі (на прикладі села Кунчинців Іллінецького району) // Тези доповідей десятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції / Ред. кол.; відп. редак. М.М. Кравець (голова) та ін. – Вінниця, 1991. – С. 108.
43. Шульга І.Г. Гірка правда. Нариси з історії подільського селянства (1920–1932 років) / Ілля Гаврилович Шульга. – Вінниця, 1997. – 152 с.
44. Шульга І.Г. Голод на Поділлі (до 60-річчя голодомору 1933 р.) / Ілля Гаврилович Шульга. – Вінниця: Континент-Прим, 1993. – 220 с.
45. Якименко М. Голодомор в Україні – наслідок послідовної більшовицької політики / М. Якименко // Золоті ворота. – 1993. – № 4. – С. 9–13.
46. Congvest P. The Great Terror : Stalin's Purge of the Thirties. – London, 1973. – 844 p.
47. Merl s Einsachte Stalin die Hungers not von 1932–1933 zur. Auslossung oles ukrainischen Nationalismus // Janrbücher für ceschschte osteuropas. – 1989. – Bd. 37. – № 4. – S. 569–590.

The article devoted to research of features of golodomor 1932–1933 on the territory of Podillya and South-east Volyn, which outgrew in hunger which lasted to the middle 30th and only on such conditions to the peasantry of region the kolgospnodagospna system of conduct of agriculture was stuck.

Key words: golodomor 1932–1933, terror, «black board», collectivization.

Отримано: 20.11.2009

УДК 314.151.3-054.7(477.43)«19»

А. М. Трембіцький

ПОДОЛЯНИ В ЕМІГРАЦІЙНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ (20-ті – 80-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлено життєві шляхи, просвітницька діяльність і творчі здобутки знаних українських митців, уродженців Поділля, після їх вимушеної еміграції з України.

Ключові слова: митці, Микола Битинський, Василь Дядинок, Софія Левицька, Володимир Січинський, Леонід Хижинський, Поділля, Польща, Чехія, США.

Утвердження незалежної України нерозривно пов'язане з плеканням нашого історичного й культурного надбання, без якого ми не мислимо майбутнього. В українському мистецтві є ціла низка визначних явищ, які в умовах бездержавності України залишалися поза офіційною історією мистецтва. Так, одним із найважчих наслідків поглиблення й загострення соціально-політичних суперечностей в українському суспільстві через поразку визвольних змагань українського народу в 1917–1920 рр., стала масова еміграція з теренів України. На думку відомого дослідника С.Віднянського, за межами України опинилися активні учасники та «керівні діячі Центральної Ради, Гетьманської держави, Директорії, Української Народної Республіки

і Західноукраїнської Республіки, офіцери і солдати армій цих українських державних утворень, службовці державного апарату і працівники закордонних представництв українських урядів, значна частина тодішніх політичних партій, представники національно-свідомої української наукової та культурної інтелігенції» [1]. Саме міжвоєнна Чехо-Словаччина, передусім – столицне місто Прага, для багатьох відомих українських художників, поетів, музикантів стала першим мистецьким центром, «місцем зродження» їхньої творчості, формування їхніх мистецьких смаків, становлення особистих і творчих контактів. Переважно вони опинились тут не за власним вибором, а внаслідок нового історичного перерозподілу Європи [2, с. 10], не виключенням стали й українські художники, уродженці Поділля.

В українській історіографії ХХ – початку ХХІ ст. життєві і творчі шляхи подолан у мистецькому середовищі української еміграції в 20-ті – 70-ті рр. ХХ ст. висвітлювалися тільки в загальних оглядах діяльності української діаспори [1; 3]. Тривалий час інтерес до просвітницької діяльності та творчих здобутків таких весвітньовідомих українських митців «Української празької школи», уродженців Поділля, як Микола Битинський (1893–1972), Василь Дядинок (1900–1944), Софія Левицька (1874–1937) та Володимир Січинський (1894–1962), після їх вимушеної еміграції з України, обмежувався оприлюдненням такими знайомими істориками і мистецтвознавцями, як А.Новак (1934) [4], С.Сірополко (1939) [5], С.Наріжний (1941, 1942, 1999) [6; 7; 8], П.Андрусів (1984) [9], М.Мушинка (1991, 1996) [10; 11], С.Гординський (1975, 1994) [12; 13], М.Кугутяк (1992) [14], О.Ріпко (1996) [15], О.Пеленська (2003, 2005) [16; 17], Р.Шмагало (2002, 2005) [18; 19], О.Федорук (2005) [20] та іншими [21], нечисленних, переважно стислих, біографічних розвідок. Першим увагу на життєві шляхи і мистецьку спадщину С.Левицької та багатьох інших українських художниць звернув саме В.Січинський у праці «Жінка й українське народне мистецтво» (1934) [22]. Частково її участь в діяльності Української Студії Пластичних Мистецтв у Празі висвітлили В.Попович (1968) [23], Ю.Кульчицький (1989) [24] та інші [25]. Короткі фрагментарні статті-гасла про життєві шляхи і творчі здобутки названих українських художників подали «Енциклопедія Українознавства–II» (ЕУ–II) [26; 27; 28], енциклопедичний довідник «Митці України» (1992) [29] та інші довідково-енциклопедичні видання [30], а також часопис «Нотатки з мистецтва» (Філадельфія, 1973, 1981) [31; 32]. До цієї проблеми звернувся В.Січинський у своїх статтях-гаслах «Графіка-граверство» (1949) [33] та «Графіка» (1955) [34]. На жаль, у багатьох енциклопедично-довідкових виданнях незалежної України відомості про названих українських митців відсутні.

Досить цінну інформацію про відомих в Європі українських малярів М.Битинського, В.Дядинюка, С.Левицьку та В.Січинського, подала чеська дослідниця українського мистецтва Оксана Пеленська в монографії «Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині» (2005) [2]. Водночас більшість відомостей про життя й діяльність цих славних уродженців Поділля, українських митців світового рівня у міжвоєнній Польщі, Франції і Чехо-Словаччині та в післявоєнний період, так і залишалися маловідомими українським дослідникам. Тому нами на підставі виявлених матеріалів та закордонних пуб-

лікацій, подаються нові аспекти біографій, мистецько–просвітницької та перекладацької діяльності славних синів і доньок Подільського краю.

Українська культурна присутність на чеському ґрунті була відзначена вже на початку 1920–х рр., коли увагу чеської громадськості привернули культурні акції української громади – художні виставки, виступи хорових і танцювальних ансамблів, зокрема, успішне турне Української Республіканської Капели в травні–червні 1919 р. (Оломоуц, Пльзень, Прага, Простейов, Хрудім), участь в якій брав і В.Січинський, а також вистави театральних груп, творча робота українських митців та їхня співпраця з чеськими видавництвами (В.Січинський). У чеських кав'ярнях лунала українська пісня, про українців говорили і писали. Так, столичний тижневик «Narodní politika» відзначав, що в літньому сезоні 1921 р. у моду ввійшли вишивані «рукави українських жіночих сорочок» [35]. У Празі «українські молоді митці мали змогу придбати мистецьку освіту серед висококультурного оточення, в якому перехрещувались впливи чеські з західноєвропейськими, передусім німецькими, але й тим, що завдяки напливові української еміграції там витворилося своєрідне українське оточення», – так писав С.Гординський [36]. Саме тому, досить важливим осередком українського мистецького життя в міжвоєнний період стала Прага, яка в «тяжкий час в лиху годину прихистила багатьох синів і дочок України», які своєю працею «зуміли примножити славу свою і свого народу» [19, с.126–127].

Тут, в досить короткий час, за сприяння Українського Громадського Комітету, заснованого в Празі у травні 1921 р., було відкрито низку національних вищих шкіл. Вже у вересні того ж року при Комітеті розпочав роботу культурно–освітній відділ, який швидко став головним осередком культурно–національного життя українських емігрантів за кордоном, намагаючись дати їм «можливість приєднатись до культурного життя, здобути освіту і знання, необхідні для роботи українського народу» [14, с.310]. Таким чином у Чехії зосередилась найпотужніша група українських учених за межами України, активна професійна та громадська діяльність яких швидко привернули до Праги увагу багатьох учених з України і Західної Європи [2, с.12].

Саме в «Празі при підтримці тодішнього чехословацького уряду було створено у 1923 р. Українську студію пластичного мистецтва» [19, с.126–127]. Єдиний вищий, найпотужніший і найавторитетніший український мистецький навчальний заклад, що готував майстрів (магістрів) мистецтва і плекав українське мистецтво без державних кордонів [2, с.17; 16, с.1; 19, с.145–146]. Появу Студії та її діяльність «можна вважати найяскравішим і найважливішим явищем українського мистецького життя 1920–1930-их рр. в еміграції. Базування на кращих академічних традиціях української мистецької школи зумовило виразність та стійкий характер творчого процесу у Студії. Це була сила, схожа на русло повноводної ріки з різними етнічними берегами, але з чистотою першоджерел українського мистецтва» [19, с.145]. Професор Дмитро Антонович, як директор УСПМ, формулюючи її завдання писав, що «Студія повинна задовольняти на часі спрагу до мистецької науки всіх молодих українських сил за кордоном України, тому вона не може обмежитись якимись напрямками в мистецтві. Мистецтво українського народу є ширше, ніж об'єднання певних мистець-

ких напрямків, які знаходять свій вираз і своє місце в широкій течії загального українського мистецького поступу» [37]. Сучасник тих подій, відомий український історик С.Наріжний у своїй праці зазначив, що «Студія почала працюю 24 грудня 1923 р. і в ближчих літах стала найбільшим осередком української мистецької діяльності за кордоном» [7, с.190; 16, с.2].

Студію покликала до життя прагнення української творчої еліти до національного самовизначення [2, с.17]. Її професори, а це надзвичайно різнобічні й яскраві творчі особистості, серед яких професор рисунку й перспективи, подолянин В.Січинський, автор низки таких аналітичних праць і підручників виданих у Празі, як «Конспект історії всесвітнього мистецтва» (1925), «Вступ до українського краєзнавства» (1937), «Monumenta architecturae Ukrainae» (1940) [2, с.30], на всіх етапах своєї роботи намагались навчити студентів розуміти духовні потреби середовища, не боятись зіткнень раціонального та інтуїтивного начала в творчості [2, с.18]. Знана дослідниця М.Гелитович зазначала, що В.Січинський одним з перших українських мистецтвознавців критично переосмислив надбання своїх попередників і на цій основі реконструював цілісність українського художнього процесу. Він, у своїх підручниках для студентів Студії, намалював очевидну концепцію потреби «розглядати українське мистецтво в контексті світового» і подаючи «огляд українського мистецтва на тлі розвитку мистецтва всієї Європи», намагався як дослідник українського мистецтва «охопити художній процес у межах окремих епох, стилів, шкіл, напрямків» [21].

Архітектор, графік, мистецтвознавець, автор багатьох архітектурних проектів храмових споруд і меморіальних пам'ятників, **Володимир Січинський**, народився 24 червня 1894 р. у Кам'янці-Подільському, в родині православного священика. Після поразки визвольних змагань українського народу в 1920 р. виїхав до Львова, а 1923 – емігрував до Праги, де викладав перспективу і рисунок в УСПМ (1923–1942), історію мистецтва в Українському високому педагогічному інституті ім. М.Драгоманова (1924–1933), працював художником Української драматичної студії (1941). Створив низку знаків для українських видавництв і періодичних видань Львова («Червона калина», 1922) і Праги («Українська архітектура», 1924) [2, с.177]. Серед виявлених у 1998 р. у Слов'янській бібліотеці творів українських митців [2, с.113], 16 маловідомих праць В.Січинського. Серед них: обкладинки для власної праці «Бардіїв. Серія «Пізнай свій край» (1939), для книги свого батька «Є.Сіцінський. Українська архітектура. Муровані церкви на Поділлі» (1925) [2, с.179] і до книжок «Богдан Барвінський. Історія українського народу» (1921), «Клим Поліщук» (1922) [2, с.177], «Я.Ярема. Вступ до філософії» (1924), «Календар «Просвіти» на 1935 рік» (1931), «О.Пеленський. Українська пісня в світі» (1934), заставка для книги «Українська архітектура» [2, с.179] та ілюстрації до «Календаря на 1923 рік. Приятель українського жовніра» (1922); ескібриси «Української вишочкальної книжок» (1921) та «І.К. [Івана Крип'якевича?]'» (1923), а також «Афіша до виставки діячів українського мистецтва у Львові» (1922), «Афіша до мистецької виставки Гуртка діячів українського мистецтва у Львові» (1924), плакат «Виставка української книжкової графіки в Празі» (1924) [2, с.178]. На жаль, не завжди його графічні твори отримували схвальну оцінку та визнання. Так, ескізи «Грамоти др. медицини Михайла

Гончаренка» (1941) і «Грамоти др. медицини Степана Загребельного» (1941) були «забраковані», про що свідчать записи на звороті грамот [2, с.178-179]. Всі ці твори досі не включалися ні в один бібліографічний покажчик його праць. Сьогодні більшість мистецьких творів подолянина Володимира Січинського зберігається в державних музеях та приватних збірках Німеччини, Словаччини, США, України і Чехії [2, с.177].

Потреба творчої самореалізації, тривалий і стабільний навчальний процес з основ малярства малюнка впродовж трьох десятиліть, сприяв тому, що зі Студією пов'язали свої життєві й творчі долі десятки відомих українських митців і художників інших національностей – білорусів, болгар, євреїв, поляків, росіян, словаків, чехів [2, с.19]. Високий фаховий рівень викладацького складу УСПМ, пізніше Української Академії, щорічні, відкриті для широкої публіки студентські виставки, систематичність і вимогливість навчального процесу сприяли авторитету Студії в професійних українських і чеських колах. До неї тягнулись українські митці–початківці і ті, хто вже мав певний навчальний досвід в малярських академіях Берліна, Варшави, Львова чи Парижа [2, с.31]. Досліджуючи українську еміграцію в міжвоєнний період, український історик С.Віднянський стверджує, що саме Прага, притягуючи до себе інтелігенцію і студентську молодь, «стала на той час поряд з Харковом, Києвом і Львовом одним з центрів українського культурного, наукового і навіть громадсько–політичного життя і до 1945 р. залишалася найактивнішим осередком української еміграції в Європі» [3, с.44]. Студія стала для багатьох знаних українських митців колискою, тут вони навчалися і творили.

Між двома світовими війнами значне піднесення отримала українська прикладна, промислова і книжкова графіка, ілюстрація, плакат, ескібрис тощо. Притримуючись західноєвропейських течій, у граверській техніці народних примітивів, передусім деревориту, творили С.Левицька, В.Дядинок та інші [33; 34, с.426]. Так, мешкаючи в Парижі після закінчення у 1905 р. Паризької академії мистецтв, тісні мистецькі зв'язки з УСПМ, підтримувала відома у Франції українська художниця **Софія Левицька** [19, с.145-146]. Вона народилась 9 березня 1874 р. у селі Вихилівка Проскурівського повіту Подільської губернії (тепер Ярмолинецький район Хмельницької області) [2, с.157; 26], в сім'ї інспектора народних шкіл повіту [38]. Її брат, письменник і громадський діяч Модест Левицький (1866–1932), на початку 20-х рр. ХХ ст., разом із Володимиром Січинським, Полікарпом Герасименком, Віктором Приходьком та іншими уродженцями Подільського краю, читав лекції і одночасно працював лікарем в Українській Господарській Академії в Подєбрадах (Чехія) [25; 38; 39].

Починаючи з 1909 р., С.Левицька брала участь у паризьких виставках «Осінні салони» й «Салони незалежних». У 1910-х р. її творчість, як малярки, графіка і книжкового ілюстратора, зазнала впливу кубізму, пізніше – імпресіонізму [2, с.157; 26]. Так, український художник О.Архипенко згадує, що саме його виставка в Парижі у березні 1914 р. стала «новою і високою маніфестацією нового мистецтва» кубізму в паризькій пластиці. Тоді ж прозвучали високі судження Еміля Бернара про українську малярку Софію Левицьку, яка мала «рідке відчуття мистецтва і смаку, – перелік подібних прикладів у вимірі часово-лінійної стильової орієнтації можна

зробити багато з метою означення мистецьких основ українського окциденталізму» [20, с.29-30]. Серед майже сотні творів званої художниці досить великі композиції, портрети, дереворити, ілюстрації, а також есклібриси. Один «Есклібрис» її роботи зберігається в Слов'янській бібліотеці в Празі [2, с.157]. Але, на жаль, українським історикам, мистецтвознавцям та іншим сучасним дослідникам, її твори майже не відомі. Хоча саме вона, спільно з відомим французьким графіком Ж.Маршаном, ілюструвала поему П.Валері «Le serpent» (1929). Невідома українцям і її перекладацька діяльність, хоча вона першою переклала французькою мовою та власноруч ілюструвала «Вечори на хуторі біля Диканьки» М.Гоголя (1921). Померла С.Левицька 20 вересня 1937 р. у Парижі [2, с.157; 26].

Серед знаних митців міжвоєнної Праги був ще один подолянин, поет, мистецтвознавець, геральдист і графік **Микола Битинський** (псевдонім Микола Оверкович). Він народився 24 листопада 1893 р. у містечку Літин на Вінниччині, в родині парафіяльного священика. Початкову освіту здобув у Кам'янці-Подільському, там же закінчив педагогічні курси і художньо-промислову школу. В 1920 р. потрапив у табір інтернованих українських вояків у Каліші (Польща). Займаючись культурно-освітньою роботою серед вояків [2, с.122] познайомився з подолянцем **Василем Дядиномком** і їхня творча співпраця тривала аж до самої смерті В.Дядиного [2, с.143]. Звільнившись з табору у 1923 р. виїхав до Праги, де у 1928 році закінчив Український високий педагогічний інститут ім. М.Драгоманова, одночасно вивчав на приватних курсах геральдику і графічну техніку. Після Другої світової війни у 1951 р. емігрував до Торонто (Канада), де 24 грудня 1972 р. помер. Серед його мистецтвознавчих робіт варто виділити рукопис «Козачьі гербы», «Альбом гербів українських земель», «Герби українських гетьманів», «Уніформи Українського війська доби Визвольної Боротьби 1917–1921 рр.», «Військові відзнаки Української національної армії» (1932), а також проекти державних відзнак і нагород (військовий Хрест С.Петлори, 1932), знамен і хоругв, проект нагробного пам'ятника Б.Кундрюцькому (Белград), книжкову графіку. Значна частина творів митця втрачена. Однак, у 1998 р. працівниками Слов'янської бібліотеки в Празі було віднайдено 108 його творів [2, с.122]. Таким чином, сьогодні найбільшою мистецькою збіркою М.Битинського за межами України володіє саме Слов'янська бібліотека, серед яких шість архітектурних проектів.

Виявлені в Празі твори М.Битинського, В.Дядиного, С.Левицької і В.Січинського значно збагачують нашу уяву про діяльність української школи художників у Празі. Для багатьох з них, – це 10–30 років життя і праці, залежно від того, коли хто прибув до тодішньої Чехо-Словаччини і коли її покинув. Традиції мистецької освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст. сформуvalи українських митців і стали основою для їх творчої праці на еміграції, збагаченої впливами країн перебування. Незважаючи на розпорошеність збірок й історичних колізій, завдяки зусиллям мистецтвознавців і музейників, вдалося зберегти і розпочати вивчення цього пласту української культури. Так, мистецький критик Ю.Соловій писав, що це «була драма творчого пошуку із запасами іноді лише національної свідомості та християнського виховання» [19, с.145-146]. Пізніше знаний дослідник мистецтва української діаспори В.Янів писав, що «психологічна основа єв-

ропейзму тісно в'яжуться з історичною основою. Саме з історичного боку засади мистецького руху України невід'ємні від основ європейзму і його присутність з широкою амплітудою, динамікою наростання стали особливо відчутні на початку ХХ ст.» [20, с.30]. Відомий чеський дослідник історії мистецтва А.Новак, звернувши увагу на значний творчий потенціал митців, зібраних у міжвоєнній Празі, поряд з варшавською, львівською та паризькою групами українських художників, і виділивши унікальну палітру особистостей українських графіків писав, що в Празі працює окрема «велика колонія. Про Січинського чи Бутовича ми вже згадували...» [4].

С.Наріжний, підсумовуючи культурну працю української еміграції в Празі, зазначав, що вона виконувала передусім такі три головні завдання: задоволення власних культурних потреб, підготовка кадрів національної інтелігенції, українська національна пропаганда серед чужинців [8, с.72]. Реалізація цих завдань потребувала великої праці й зусиль, не раз – самопожертви. Українську творчу еліту на еміграції в міжвоєнній Чехо-Словаччині формували, окрім великої групи українських художників, яких тут було найбільше, також відомі поети Ю.Дараган, СЛятуринська, Є.Маланюк, Л.Мосендз, О.Олесь, О.Стефанович, О.Теліга, історики і теоретики мистецтва Д.Антонович, І.Мірчук, археологи О.Кандиба, Я.Пастернак, С.Чикаленко, композитори і музиканти В.Березовська, Н.Нижанківський, П.Щуровська-Россиневич, архітектори А.Корнійчук, В.Січинський, С.Тимошенко, Я.Фартух та інші [2, с.15–16].

До найвизначніших українських науково-освітніх і культурних установ, які були засновані й працювали в Чехо-Словаччині у міжвоєнний період, належить і Музей визвольної боротьби України в Празі (МВБУ), створений за задумом групи видатних українських учених та громадських діячів, яку очолили відомий хімік І.Горбачевський та історик і мистецтвознавець Д.Антонович. Серед його засновників були В.Біднов, Д.Дорошенко, О.Колесса, В.Січинський, С.Смаль-Стоцький та інші [2, с.37]. Згідно Статуту головною метою Товариства «Музей Визвольної Боротьби України» було «наукове вивчення всього, що торкається визвольної боротьби, шляхом збирання, переховування, опису всіх предметів та матеріалів, зв'язаних з цими завданнями, та уможливлення на їх підставі наукової праці» [11, с.17]. Необхідно було збирати і зберігати все те, що пов'язане з визвольною боротьбою України, і «може мати значіння як пам'ятка, як історичний документ, як джерело для пізнання цих подій, людей, що приймали в них участь, ідей, змагань, настроїв, побуду та відносин» [40, с.1], все, що відбиває українську історію, всі її форми і періоди, починаючи з часу перед Першою світовою війною, в т.ч. – експонати, що розповідають про життя в Україні та еміграції, про життя політичних партій, урядових установ, «дипломатію, збройну боротьбу в усіх її фазах та формах – організацію армії та неправильних частин, життя на фронті та в запіллях, бої, походи... культурну працю в усіх її формах – наукову, освітню, мистецьку; економічні відносини... відносини публічної моралі... благодійну діяльність українського громадянства і чужо...» [40, с.2]. Перший офіційний документ Товариства МВБУ «Звернення «До Українського Громадянства» визначав, що у випадку розпаду Товариства, всі збірки «мали б бути передані у власність Української Академії наук у Києві або НТШ у Львові» [2, с.40].

У віднайденій восени 1998 р. працівниками Слов'янської бібліотеки магістром Людмилою Пайковою та доктором Іржі Вацек у підвалах Національної бібліотеки Чеської Республіки унікальній за авторою і надзвичайно розмаїтій колекції української графіки зі збірок Музею Визвольної Боротьби України переважали акварелі, рисунки вуглем, олівцем і тушшю, естампна графіка. Ці роботи значно розширюють творчі біографії багатьох українських митців, а відтак до наукового обігу було введено сотні нових творів та близько десятка імен досі зовсім незаниханих чи маловідомих українських художників. У збірці понад 1000 творів 68 тих українських художників, викладачів та студентів Української Студії пластичного мистецтва, чий людський й творчий долі склались чи перетнулися з Прагою [2, с.113].

Ще одним цінним джерелом, що значно розширює й доповнює уяву дослідників про збірку творів образотворчого мистецтва МВБУ, є докладні інформації про нові надходження до Музею у часопису «Вісти МВБУ» [2, с.64], який з липня 1925 р. і до травня 1938 р. оприлюднював списки жертводавців із зазначенням внесених коштів, перелік предметних дарів, а також осіб чи установ, що їх передали. Серед перших, хто зробив у 1925 р. дарунки музею, були Українська Студія пластичного мистецтва – 23 рисунки і фотографії, Володимир Січинський – 2 плакати та інші [40, с.3–4]. У 1934–1935 рр. фонди Музею збагатились сотнями унікальних експонатів, серед них «військові видання, гравюри, фотографії, плакати й рисунки» роботи сотника М.Битинського [41, с.12]. У 1935 р., з нагоди 10-ліття Музею Визвольної Боротьби України, в Художньо-промисловому музеї (Прага), відбулася виставка творів українського образотворчого й народного мистецтва зі збірок Музею [2, с.65]. При цьому Дмитро Антонович як директор Музею зазначав, що виставлені твори є лише невеликою частиною мистецької колекції, а «значна частина їх переховується в папках на складах... Одне можна сказати, що Музей посідає майно величезної цінності, на придбання якого не витратив Музей жодної копійки, бо з принципу нічого не купує, а лише приймає в дар чи в депозит. Отож Музей є ділом і власністю усього українського народу» [42, с.8]. Серед приватних збірок, отриманих Музеєм у ювілейному 1935 р., надзвичайний інтерес викликала колекція творів українського графіка Л.Хижинського та багатьох інших [42, с. 11–12].

До речі, **Леонід Хижинський** (1896–1972) народився в с. М'ястівка (нині с. Городівка Вінницької обл.). У 1918 р. закінчив Київський художній інститут [15, с.281] (Київську художню школу [2, с.182]), в 1921–1922 рр. – навчався у майстерні Ю.Нарбута в Українській академії мистецтв, потім у 1922–1927 рр. – у Вищому державному художньо-технічному інституті (Петербург) [15, с.280]. Працював митець переважно в книжковій графіці, оформив книги М.Рильського «Де сходяться дороги» (1929), М.Бажана «Поезії» (1930), зробив ілюстрації до творів Г.Келлера, К.Гольдоні, П.Меріме та інших, а також обкладинки, фронтисписи, заставки, фірмові знаки, екслібриси [28]. Шість екслібрисів його роботи – два «Екслібриси Ф.Ернста» (1923), «Екслібрис Юрія Меженка» (1926), «Екслібрис», «Екслібрис С.Титаренка» та «Екслібрис Книгозбірня Ярослава Тешенка» сьогодні зберігаються у Слов'янській бібліотеці в Празі [2, с.182].

На початку 1935 р. Музей Визвольної Боротьби України значно збагатився гравюрами, плакатами й рисунками [41, с 12], а також часописами

з українкою, дереворитами, лінотипами й ілюстраціями роботи сотника М.Битинського [42, с.11–12]. У 1936 р. він передав до Музею 68 рисунків та авторські витинанки [43], у 1937 – фотографії, плакати, марки, прокламації, програмки, витинанки, рукописні поезії, книжки, всього 187 речей [44, с.11–12]. Уяву про образотворчу Шевченкіану Музею дають графічні портрети та ілюстрації митця до творів Т.Шевченка [2, с.68].

На думку О.Пеленської, віднайдені твори українських митців несуть досить чіткий відбиток естетичної та мистецької традиції Української Студії пластичного мистецтва і є унікальним джерелом для ближчого пізнання її творчої та педагогічної концепції [16, с.1]. Ця мистецька збірка є значним історичним відкриттям, подією, яка наповнює поняття «українська творча еміграція в міжвоєнній Чехо-Словаччині» цілком конкретним змістом [16, с.10] і значно поглиблює наші дотеперішні знання про українське мистецьке середовище міжвоєнної Праги [2, с.114]. Віднайдена збірка є досі найбільшою збереженою колекцією українського образотворчого мистецтва, як в Чеській Республіці, так і за межами України [16, с.10–11], яка вперше відкрила рідкісну можливість докладніше торкнутись проблеми художньо-естетичного формування, авторського складу і мистецького рівня образотворчого відділу Музею [2, с.53–54].

Все це свідчить про те, що для багатьох українських митців, в т.ч. уродженців Подільського краю М.Битинського, В.Дядинюка, С.Левицької і В.Січинського, міжвоєнна Прага була часом навчання чи початку творчої дороги, періодом проб, свідомо поставлених формальних чи колористичних експериментів, пошуків своєї мови і теми в мистецтві [17, с.18]. Саме тому віднайдені твори українських художників з празької збірки заповнюють певну часову прогалину і служать ключем до пізнання їхньої подальшої творчої еволюції. Адже не можна не помітити, як на творчості багатьох українських митців, і не тільки початківців, позначилось відчуття еміграційної тимчасовості, певної розгубленості у світі, який бурхливо мінявся на їхніх очах, ностальгічних споминів про насильно втрачений дім [2, с.114].

Другим важливим центром українського мистецького життя в міжвоєнний період був Львів, де проживали і творили такі відомі митці, як М.Анастасієвський, П.Ковжун, В.Крижанівський, О.Кульчицька, О.Новаківський, І.Труш, П.Холодний-старший та мистецтвознавці – М.Голубець, М.Драган, І.Свенціцький, Володимир Січинський. Тут, у Львові, художник, монументаліст, книжковий ілюстратор, колишній міністр культури УНР П.Холодний-старший, створив обкладинку до книги «Володимир Січинський. Будівництво міста Потелича» (Львів, 1928, папір, кольоровий дереворит, 24,6x16,4 см), оригінал якої зберігається у Слов'янській бібліотеці у Празі [2, с.183].

Саме тут, тривалий час жив, творив і навчався в консерваторії [45, арк.7 зв.] митець, мистецтвознавець, графік і геральдист, подолянин **Василь Дядинюк**. Він народився 1 січня 1900 р. (за іншими даними 1902 р. [46, арк.13 зв.]), у відомій на Поділлі багатодітній родині вчителів [2, с.42], у містечку Лучинець Могилівського повіту Подільської губернії (тепер село Мурованокуріловецького району Вінницької області). Його батько, Андрій Дядинюк відомий на Поділлі будівничий храмових споруд, що збудував 7 церков, мав сім синів і дочок. Василь був наймолодшим в сім'ї, відзначався високою самосвідомістю. Так, будучи ще учнем старших

класів, під час визвольних змагань українського народу в 1917–1920 рр., вступив до лав армії Української Народної Республіки [2, с.142], де служив офіцером. Після поразки української революції Василь Андрійович у 1920 р. емігрував з України [47, арк.18 зв.] і потрапив у табір інтернованих українських вояків у Каліші (Польща).

Після звільнення з табору подолянин Василь Дядинок переїхав до Львова [2, с.143], де в 1922 р. постав Гурток Діячів Українського Мистецтва (ГДУМ), згодом Асоціація Незалежних Українських Митців (АНУМ), керівником якої був П.Ковжун. У міжвоєнний період тут діяли школа іконопису при монастирі студитів в Уневі та мистецька школа О.Новаківського (1922–1935) [13, с.1556], в якій у 1925–1927 рр. студіював В.Дядинок [2, с.143; 27] і його майбутня дружина Ольга Козакевич (за іншими даними Надія [48, арк.26 зв.]). Студентами-митцями вищих і середніх художніх закладів Львова було створене об'єднання «Руб». Львів був тим центром, де організовувалися репрезентаційні виставки творів українських митців у різних країнах світу [9, с.15].

Після закінчення мистецької школи О.Новаківського, В.Дядинок у 1927 р., як стипендіат митрополита А.Шептицького, здійснив мистецько-студійні подорожі до Відня, Риму і Флоренції [2, с.143]. Повернувшись на початку 1928 р. з Італії, налагодив добрі стосунки з Холодним, про що своїм родичам 31 липня 1928 р. писав: «Посилаю між прочим Вам фотографію свою разом з П.Холодним і його сином у їхній робітні. Фотографувався зараз же по повероті з Італії – взимі». Влітку того ж року, Василь Дядинок відгукнувся на запрошення відомого арт-майлара Петра Холодного-старшого і вони разом малювали «власні композиції технікою «tempera» в каплиці Львівської духовної семінарії [48, арк.26]. Однак, вже 1 жовтня 1928 р. він знову виїхав «на студії до Парижа на 1 рік, як до академії малярської, так і до консерваторії», як стипендіат митрополита А.Шептицького, «на що вже дістав і гроші і благословення. Ця подія викликала багато радості і праці. Мусів працювати багато по музиці, щоб гаразд здати іспит» [48, арк.25зв.]. Перед своєю поїздкою до Парижа, він отримав від митрополита пропозицію організувати школу релігійного малярства при монастирі студитів [48, арк.25зв.–26] і в листі до брата Івана (1893 р.н., працював столяром–слюсарем у містечку Лучинець [46, арк.13зв.]) повідомляв, що можливо «вдасться мені якое і тебе притягнути тут до праці в художньо-ремісничій школі» [48, арк.26зв.]. Митець також виношував наміри влаштувати у школу й брата Петра (1888 р.н. [46, арк.13зв.], в 1918–1920 рр. служив в українській армії [45, арк. Л зв.], був начальником чи помічником начальника міліції, емігрував з України в 1920 р. [47, арк.18зв.] і потрапив у табір інтернованих українських вояків у Каліші (Польща), після звільнення з якого поселився в місті і працював у столярній майстерні [45, арк.7зв.]) «як помішника інструктора – відділів: столярського, золотар[ного] і позолотного», але дуже переживав, що він і «досі не залишив чарки і карти» [48, арк.26].

В 1928–1930 рр. В.Дядинок, як стипендіат митрополита А.Шептицького, вивчав монументальне мистецтво в школах мистецтв і художнього промислу Дрездена і Парижа [2, с.143] та музику в Паризькій консерваторії. Повернувшись з Франції, Василь Андрійович виконав прохання митропо-

лита А.Шептицького й створив школу релігійного малярства при монастирі студитів [48, арк.25зв.–26] і в 1930–1933 рр. був її директором [2, с.143].

Серед майже сотні творів В.Дядиного портрети, дереворити, обкладинки та ілюстрації до книг, а також герби. Саме він одним з перших українських графіків створив ескіз герба соборної України [2, с.125]. Добрим словом згадував ці творчі розробки митця у своїх мистецьких працях «Альбом гербів українських земель» та «Герби українських гетьманів» М.Битинський [17, с.20]. Відомі також стилізації В.Дядиного в душі українсько-візантійського стилю, розписи церков, книжкова й промислова графіка. Брав участь у багатьох мистецьких виставках у Відні, Кракові, Львові, Парижі, Празі та Варшаві [2, с.143]. Написав також портрети рідного «брата Льва Шептицького, жінку і двох доньок...», адвоката і генерального адміністратора «добр. Гвоздецького О. Мітрата Войнаровського», «лісового інспектора Метрополіт п. Кісельовського, добр. дружину Коменданта бригади кавалерії у Львові – Гарона Бістрама, і його матері» [48, арк.25 зв.], а також «намалював для себе 8 великих образів, переважно студіював в глибини свого змісту «Natur morte». Нині знову приступив до портрета «miniatur» п. Сасик» [48, арк.26]. Але, на жаль, його творчі здобутки сучасним українським історикам та мистецтвознавцям майже невідомі. Найбільшою збіркою творів В.Дядиного за межами України сьогодні володіє Слов'янська бібліотека в Празі, де у 1998 р. були віднайдені його унікальні високомистецькі роботи [2, с.113]. Серед них обкладинка до книги Євгена Маланюка «Земля й залізо» (1929), портрети «Гетьман Богдан Хмельницький» і «Гетьман Іван Мазепа» (1940) та «Герб України». На жаль, це лише частина значної мистецької спадщини пражського періоду його творчості, що збереглася до сьогодні. Частина творів художника втрачена назавжди, адже в 1952 р. за рішенням тоталітарного більшовицького режиму було знищено 11 його творів із збірки Національного музею у Львові [2, с.143].

Наприкінці 1943 р. Василь Андрійович разом із дружиною українською художницею Ольгою Дядинок (Козакевич), яка також навчалась у школі О.Новаківського у Львові, та сином Андрієм, переїхав до Відня (Австрія) [2, с.143]. Він немовби відчував, що з приходом більшовиків наступлять важкі часи. Нетривалий час прожив В.Дядинок у Відні, невдовзі важко захворів і передчасно, 21 січня 1944 р. помер [2, с.143; 18], хоча «ЕУ–П» відзначає, що помер він у 1945 р. [27].

Третім важливим центром українського мистецького життя у міжвоєнний період були польські мистецькі школи і Академії, де студіювали українські митці П.Андрусів, В.Васьківський, Д.Дунаєвський, П.Мегик, О.Мариняк, В.Побулавець, Н.Хасевич, О.Шатківський [9, с.15-16], П.Холодний-молодший [2, с.183; 9, с.15].

Після Другої світової війни, українські митці, які емігрували до Нью-Йорка і Філадельфії, на початку травня 1952 р. у будинку Літературно-мистецького клубу (Нью-Йорк) провели перші організаційні збори, на яких заснували «Об'єднання Митців Українців в Америці» (ОМУА), створивши таким чином, четвертий важливий центр українського мистецького життя в еміграції. Першим його головою обрали С.Литвиненка. В цих установчих зборах брали участь українські митці міжвоєнних мистецьких шкіл Варшави, Львова і Праги: П.Андрусів, М.Бутович, Я.Гніздовський, С.Гординський, Д.Горняткевич, А.Дараган, О. Дядинок (дружина подо-

лянина Василя Дядилюка), В.Кивелюк, А.Малюца, П.Мегик, М.Мирош, М.Мороз, М.Осінчук, І.Паливода, М.Радиш, В. Січинський, Ю.Соловій, П.Холодний-молодший, М.Черешньовський та багато інших. Об'єднання активно розпочало свою роботу і вже скоро стало найактивнішим центром, до «якого тяжіли українські митці усього світу» [9, с.16].

Трагічна історія України ХХ ст. мала своїм наслідком не менш трагічну історію українського мистецтва. Століття російської колонізації після поразок визвольних змагань українців за свою державність отримали найвище ствердження у злочинах більшовиків, «скерованих з послідовною людиноненависною затятістю проти нашого національно-духовного імперативу. Тому українська мистецька інтелігенція була змушена вибирати «між відчаєм за втраченим минулим і силовим оперттям на майбутню титульну сторінку історії мистецтва, яку їй судилося апріорі самій творити», – відзначає знаний український мистецтвознавець О.Федорук [20, с.30–31].

Мистецька творчість художників «Української празької школи», уродженців Поділля М.Битинського, В.Дядилюка, С.Левицької та В.Січинського, була і є доказом живучості українського мистецтва, його ідей і сили української культури. Їхні твори – вагома складова української культури ХХ ст. Саме тому всі вони належать українській історії і культурі. Тож найкращим пам'ятником усім їм, талановитим українським митцям, було б якнайшвидше видання в незалежній Україні їхніх мистецьких творів. На жаль, життєві шляхи, мистецька діяльність і творча спадщина названих всесвітньо відомих українських митців, славних синів і доньок Поділля та історія празького Музею Визвольної боротьби України, принципи формування його колекцій потребують окремих досліджень і чекають своїх українських дослідників.

Список використаних джерел:

1. Виднянський С. Украинская эмиграция в межвоенной Чехословакии: результаты и перспективы научных исследований на Украине // Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Международная конференция. Сборник докладов. Славянская библиотека при Национальной библиотеке Чешской Республики. Славянский институт АН ЧР. Общество по изучению Восточной и Средней Европы в Чешской Республике. – Прага, 1995. – Ч. 1. – С. 141-142.
2. Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині. – Нью-Йорк-Прага: Narodni knihovna CR, 2005. – 222 с.
3. Виднянський СВ. Політика чехо-словацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., 1993. – Вип. 3. – С. 44.
4. Arthur Novák. Ukrajinska grafiká. «Hollar». Sbornik grafické práce. Ročník X. – Vydal Hollar, Sdružení českých umělců a grafiků v Praze. 1934. – S. 83.
5. Сіропольо С. Історія Товариства «Музей Визвольної Боротьби України в Празі» // Тризуб. – 1939. – № 27-28. – 16 липня.
6. Наріжний С. Шевченкіана в Музеї Визвольної Боротьби України (1936-1941) // Прбоем. – Прага. – № 3. – С. 3-7.
7. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. 1919-1939. – Частина перша. – Прага, 1942. – 604 с.
8. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939. Матеріали зібрані С.Наріжним до частини другої. – К., 1999. – 272 с.

9. Андрусів П. Огляд українського мистецького життя в ЗСА // Нотатки з мистецтва. – Філадельфія. – 1984. – № 24. – жовтень. – С. 15–21.
10. Мушинка М. Українська Студія пластичного мистецтва у Празі – кузня майстрів образотворчого мистецтва // Дукля. – Пряшів. – 1991. – Ч. 2. – С. 61.
11. Мушинка М. Музей визвольної боротьби України та доля його фондів. – Мельбурн: Відділ славістики Університету ім. Монаша, 1996. – С. 17.
12. Гординський С. Василь Дядинок // Нотатки з мистецтва. – Філадельфія. – 1975. – № 15. – С. 29–33.
13. Гординський С. Мистецька освіта // Енциклопедія Українознавства–II (ЕУ–II). – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1544, 1556.
14. Кугутяк М. Діяльність Українського Громадського Комітету в Чехословаччині // Українська еміграція. Історія і сучасність. (Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади). – Львів: Каменярь, 1992. – С. 310.
15. Ріпко О. У пошуках страченого минулого. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття. – Львів: Каменярь, 1996. – С. 280–281.
16. Пеленська О. Незабутні образи української Праги. До 80-річчя Української Студії пластичного мистецтва в Празі. – Прага, 2003. – 12 с.
17. Пеленська О. Празька знахідка як знакова подія в європейському мистецькому просторі // UKRAJINSKÉ VÝTVARNÉ UMĚNÍ V MEZIVÁLEČNĚM ČESKOSLOVENSKU (2003: Praha, Česko). – 1 vyd. – Praha: Narodni knihovna ČR – Slovanska knihovna, 2005. – С. 15–27.
18. Шмагало Р. Словник митців–педагогів України та з України у світі. 1850–1950. – Львів: Українські технології, 2002. – С. 20, 38.
19. Шмагало Р. Українська Студія Пластичних Мистецтв у Празі і мистецько-освітній рух української еміграції // UKRAJINSKÉ VÝTVARNÉ UMĚNÍ V MEZIVÁLEČNĚM ČESKOSLOVENSKU (2003: Praha, Česko). – 1 vyd. – Praha: Narodni knihovna ČR – Slovanska knihovna, 2005. – С. 126–153.
20. Федорук О. Прага обітована як спокуса заходом: входження в Модерне мистецтво українців-вигнанників // Там само. – С. 29–38.
21. Гелитович М. Искусствоведческие концепции Владимира Сичинского в контакте современного искусствоведения // Russian, Ukrainian and Belorassian Emigration between the World Wars in Chechoslovakia. Results and Perspectives of Contemporary Research. Holdings of the Slavonic Library and Prague Archives. Prague, August 14-15, 1995. Proceedings. 1 st. – Prague, 1995. – P. 411; Полковник Микола Битинський (1993–1972) // Вісті комбатанта. – 1973. – № 3; Завальнюк К. Вірний син України // Панорама. – Вінниця. – 2000. – 7 червня; Його ж. Битинський Микола Оверкович // Незборима нація. – 2002. – № 8. – С. 3; Подолинний А. Битинський Микола Оверкович // 3-над Божої ріки: Літературний бібліографічний словник Вінниччини / Упоряд. і заг. ред. А.М.Подолинного. – 2-е вид., доп. і перероб. – Вінниця: Континент–ПРИМ, 2001. – С. 26; Висоцька К. З сузір'я лицарів // Подільська старовина: Науковий збірник: До 80-річчя з часу заснування Вінницького обласного краєзнавчого музею. – Вінниця, 2003. – С. 229–234; Трембіцький А. До історії життя і творчості українського художника Василя Дядинюка (історико-краєзнавча розвідка) // Друга Могилів-Подільська краєзнавча конференція. – Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський: Оіум, 2006. – С. 218–222.
22. Січинський В. Жінка й українське народне мистецтво // Жіночий світ. – Петербург (США). – 1934. – № 4/5. – С. 6–7; № 6/7. – С. 8–9, 13.
23. Попович В. Софія Левицька. – Філадельфія: Накладом відділу ОМУА, 1968. – 54 с.
24. Кульчицький Юрій. Софія Левицька. – Б.м.в., 1989. – 82 с.
25. Трембіцький А. 9 березня – 70 років від дня смерті Софії Пилипівни Левицької // Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2007 рік. / Упр. культури, туризму і курортів Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2006. – С. 69–71.

26. Левицька Софія // ЕУ–II. – Львів: НТШ, 1994. – Т. 4. – С. 1265.
27. Дядинок Василь // ЕУ–II. – Львів: НТШ, 1993. – Т. 2. – С. 614-615.
28. Хижинський Леонід // ЕУ–II. – Львів: НТШ, 2000. – Т. 9. – С. 3588.
29. Левицька Софія // Митці України. Енциклопедичний довідник / Заред. А.В. Кудрицького. – К.: «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1992. – С. 353.
30. Володимир Січинський // Українська культура. Лекції за ред. Д. Антоновича / Упоряд.: С.В. Ульяновська. – К.: Лебідь, 1993. – С. 571-576; Encyklopedia of Ukraine. – Торонто, 1973. – Т. 3. – С. 706; ЕУ–II. – Париж–Мюнхен, 1976. – Т. 8. – С. 284; Українська загальна енциклопедія. – Львів–Станіслав–Коломия, 1934. – Т. 3. – С. 103; Українська мала енциклопедія. – Буенос–Айрес, 1965. – Кн. 14. – С. 1751-1752.
31. Микола Битинський // Нотатки з мистецтва. – Філадельфія. – 1973. – С. 68.
32. Книга творчості українських мистців поза батьківщиною // Там само. – 1981. – С. 460.
33. Січинський В. Графіка-граверство // Енциклопедія Українознавства–I. – К., 1995. – Т. 3. – С. 837.
34. Січинський В. Графіка // ЕУ–II. – Львів: НТШ, 1993. – Т. 2. – С. 425-426.
35. *Móda. Letní šaty.* // *Národní politika. Nedělní příloha.* – 1921. – Číslo 125. – 8 května. – S. 3.
36. Цимбал Віктор. Маляр і графік: Монографія / За ред. Святослава Гординського. – Нью-Йорк, 1972. – С. 8.
37. Група Празької Студії. – Прага, 1925. – С. 10.
38. Горбатюк В. Творчість, суголосна з часом. Минуло 140 років від дня народження Модеста Левицького // Подільський кур'єр. – 2006. – №31. – 3-9 серпня. – С. 14.
39. Українська Господарська Академія. – Прага-Подєбриди: Українська Господарська академія, 1931. – С. 8.
40. Вісти Музею Визвольної Боротьби України. – Прага. – 1925. – № 1. – Липень. – С. 1-4.
41. Вісти Музею Визвольної Боротьби України. – Прага. – 1935. – № 8. – Квітень. – С. 12-14.
42. Вісти Музею Визвольної Боротьби України. – Прага. – 1935. – № 9. – Жовтень. – С. 8-12.
43. Вісти Музею Визвольної Боротьби України. – Прага. – 1936. – № 12-13. – Жовтень. – С. 10-13.
44. Вісти Музею Визвольної Боротьби України. – Прага. – 1937. – № 17. – Жовтень. – С. 4-6.
45. Протокол допиту підозрюваного Дядинюка Володимира Андрійовича від 8 березня 1928 р. // Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. – 6023. – Оп. 4. – Спр. 27339. – Арк. 7-7 зв.
46. Анкета обвиняемого від 24 вересня 1928 р. // Там само. – Спр. 12634. – Арк. 13-13 зв.
47. Протокол допиту без дати 1928 р. // Там само. – Спр. 12634. – Арк. 18-18 зв.
48. Лист Василя Дядинюка до своїх родичів від 31 липня 1928 р. Прага // Там само. – Спр. 12626. – Арк. 25-26 зв.

Vital ways are reflected in the article, educational activity and creative achievements of the famous Ukrainian artists, natives of Podillya, after their forced emigration from Ukraine.

Key words: artists, Mykhola Bytynskij, Vasyl Djadunjuk, Sofia Levyzka, Volodymyr Sichinskiy, Leonid Hyzhynskij, Podillya, Poland, Czech, USA.

Отримано: 16.11.2009